

Bölöni Domokos

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó kétszázötvenedik kötete

A Székely Útkereső levelesládája. 1990–2000

A *Székely Útkereső* című folyóirat „nevénél, tartalmánál, célkitűzéseinél fogva is kereső volt, igazi székely szellemi (út)kereső. Amolyan székely fórum, mely, mint egy ‘szellem-radar’, összpontosította az erdélyi és a határon túli magyar szellemiséget, hogy hitelesen tükrözze a székely embert, e nép egyenes tartását és jellemét, cselekvő akaratát és tiszta szándékát arra nézve, hogy a történelem útjain igenis hajlandó és képes továbblépni, saját, egyéni utat keresni magának” (Beke Sándor). A reprint kiadás megjelenésekor írta Cseke Gábor: „*E székelyudvarhelyi folyóiratot a rendszerváltás dobta fel, 1990-ben és élt összesen tíz esztendő. Meghalt 1999-ben. Alapítója, kiadója és hajdani főszerkesztője, a Székelyudvarhelyen élő Beke Sándor, most kartontáblák között, reprint kiadásban, egyetlen nagy könyvvé fűzve adta ki újra az egész kollekción — mind az 53 számot. Annak idején, Bukarestből szívesen s rendszeresen küldtem kéziratot — verset, prózát, interjút, cikket —, hiszen kedvemre volt minden új, életrevaló kezdemény, s különösen a Székelyföldön, ahol a lehetőségekhez képest korábban eléggé mostohák voltak a sajtóviszonyok, mindenek előtt a művelődés terén. A kollekción lapozgatva újra peregnék előttem azok az évek, amikor tanultuk a számítógépes szövegszerkesztést, s bizony, a lapjaink meglehetősen amatőr és kontár kinézetűek voltak. De annál lelkesebben és elégedettebben végeztük a dolgunkat, mert annyi korábbi évtizednyi fölösleges és erkölcstelen sajtónapszám után végre azt csinálhattuk, amit szerettünk.*” A *Székely Útkereső* megszületéséről és életéről sajtómonográfiák, antológiák jelentek meg 2007 és 2009 között. 2010-ben *A Székely Útkereső levelesládája 1990–2000* (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2010) címmel napvilágot látott a szerkesztőségbe beérkezett levelek gyűjteménye is, mely dokumentumértékén túl egy másik érdekes sajtójelenségre is felhívja a figyelmet, arra, hogy a korábban provincializmussal vádolt Székelyudvarhely, a „székely anyaváros” a Székely Útkereső szellemi műhely, az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó és az 1990 után alapított szellemi intézményeivel együtt, íme, Erdély nagy szellemi központjai mellé zárkózik fel — olvasható a legutóbbi kötet előszavában, melyet ugyancsak Beke Sándor jegyez. — Azzal a visszavonhatatlan ténnyel, hogy az egyete-

mes magyarság neves írói és tudósai, egyetemi tanárai és a minden tudományágban jeles kutatói hittel és bizalommal keresték fel Székelyudvarhelyen alapított erdélyi hatóságú szellemi műhelyünket. *A Székely Útkereső levelezés és dokumentumok tükrében* (Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2011) című könyvben azt szeretném az erdélyi magyar sajtótörténet asztalára tenni, amit a tíz évfolyamig — 1990 és 1999 között — napvilágot látott *Székely Útkeresőről* megörökített könyvekből szándékosan kihagytunk vagy szerkesztői meggondolásból mellőztünk: a Székely Útkereső munkatársainak intenzív munkájáról, s magáról a szerkesztői-munkatársi kapcsolattartásról, a terjesztésről, de főleg a folyóirat terjesztőiről és a kiadvány értékeléséről. Ezekre a kérdésekre most *A Székely Útkereső Levelesládája 1990–2000* című levelezés tükrében világítunk rá. Egyúttal a folyóirat „porosodó kulisszáiba” is betekintünk. Beke Sándor 1990. március végén alapította Székelyudvarhelyen a *Székely Útkereső* irodalmi és művelődési folyóiratot, „melynek első számát már a következő hónapban, áprilisban sikerült az erdélyi sajtópiac asztalára tennem és — az anyagi nehézségek ellenére — 10 évig működtetnem.” A a folyóirat születésének 20. éves évfordulóján került ki a nyomdából *A Székely Útkereső levelesládája 1990–2000* című kötet, „abban az új, látványos gazdasági és társadalmi átalakulásokat érlelő időben, amikor a telefon vagy a világhálón az elektromos posta tizedmásodpercek alatt továbbítja azt az információt, amit kézzel vagy írógéppel írt, majd borítékolt, postán útnak indított levél tett meg egy szűk hét alatt a kilencvenes évek elején. Ezért szokatlan most e nyomtatásban közzétett ritka ‘műfaj’, de meggyőződésem szerint amennyire ma már szokatlan, annyira értékes és maradandó élményt jelenthet az olvasónak, de a sajtó- és irodalomtörténet számára is. Tudományos kutatók, egyetemi tanárok, írók és költők, újságírók és közírók gyöngybetűkkel írt vagy nehezen olvasható, de kibetűzhető levelei, a levelek keletkezésének titokzatos világában az utolsó évezred utolsó századának utolsó évtizedében papírra vetett — az üzleti világ csalafintaságaitól mentes — igazi emberi érzelmekkel, tervekkel, eredeti és őszinte gondolatokkal ‘ékesítve’, az 1989 utáni évek új és gyümölcsöző sajtóvilágának ‘élő’ dokumentumai. Levelek, melyeknek nem egy szerzője már nincs közöttünk, mert sokan örök álmukat alusszák már az erdélyi magyar szellem megmaradásáért tett önfeláldozó és szent szándék fölött... Már a *Székely Útkereső* első számának megjelenésétől tudományos kutatók, irodalomtudósok, egyetemi tanárok, írók, újságírók és szerkesztők jelentkeztek leveleikkel, kézirat-javaslatokkal szerkesztőségünkben: *Egyed Ákos* történész, tudományos kutató, a Magyar Történészek Világszövetségének tagja, *Nagy Olga*, a jeles néprajz- és népmesekutató, *Imreh István* történész, *Benkő András* zenetörténész, egyetemi docens, *Balogh Edgár*, a romániai magyar közírás és szerkesztés veteránja, *Ferenczi István* régész, történész, *Cseke Péter* író, szociográfus, egyetemi adjunktus, *Szőcs István* író, irodalomkritikus, *Murádin László* nyelvész, *Gábor Dénes* bibliográfus, közíró, szerkesztő — Kolozsvárról; *Csomortáni Magdolna* filológus, egyetemi adjunktus és

Kozma Mária író, szerkesztő — Csíkszeredából; Csire Gabriella író, szerkesztő, gyermekirodalmunk kimagasló képviselője, az ókori kultúrák és mítoszok kutatója és feldolgozója — Bukarestből; Balázs Géza nyelvész, folklorista, Barabás Jenő, az ELTE Tárgyi Néprajzi Tanszékének a vezetője, Hála József történész, muzeológus — Budapestről; Veress Dániel író, irodalomtörténész, Zsigmond Győző néprajzkutató, nyelvész, Kónya Ádám helytörténész, a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója — Sepsiszentgyörgyről; Liszka József néprajzkutató — Köbölkútról, Remák Béla, a Szepsi Néprajzi Múzeum megalkotója és főgondnoka — Szepsiről (az akkori Csehszlovákiából), Dánielisz Endre irodalom- és helytörténész — Nagyszalontáról; Ráduly János folklorista, költő, műfordító, rovásírás-kutató — Kibédrről; Horpácsi Sándor irodalomkritikus — Miskolcra; Bakay Kornél régész, múzeumigazgató — Kőszegről; Szabó T. Attila, a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola docense, az MTA Botanikai Bizottságának az elnöke — Szombathelyről; Kuszálék Péter közíró, szerkesztő, sajtóbibliográfus — Marosvásárhelyről; Tankó Gyula néprajzkutató — Gyimesközéplokról; Penckőfer János költő, író — Beregszászról (Ukrajnából); Bagosy László, az *Encyclopaedia Hungarica* című lexikon főszerkesztője — Calgaryból (Kanadából); Gyöngyösi János, a székelyföldi templomerődök kutatója — Székelyudvarhelyről. De sok más személyiség fémjelzi a kötet leveleinek aláíróit, hogy csak néhányukat említsük, hevenyészett sorrendben: Marton Lili, Fodor Sándor, Jancsik Pál, Balla Zsófia, Bíró László Péter — Kolozsvárról; Barabás István, Cseke Gábor — Bukarestből; Nagy Gáspár, Gyárfás Endre, Csurka István, Páll Szilárd, Domonkos János — Budapestről; Kovács András Ferenc, Török László — Marosvásárhelyről; Lendvay Éva, Szabó Sámuel, Ugron Levente — Brassóból; Fábian Imre, Jakobovits Márta, Balla István — Nagyváradról; Mészely József, Horváth Alpár — Sepsiszentgyörgyről; Nagy Irén — Csíkszentdomokosról; Papp Attila — Margittáról; Deme János — Temesvárról; Komoróczy György — Székelyudvarhelyről; Pataki István — Biharból; Bálint László és Balázs Dénes — Székelyszentlélekről; Cseh Károly — Halmajról; Hajdu Gábor — Miskolcra; Kelemen Katalin — Csíkszeredából. A *Székely Útkereső* az I. és a II. világháború idején működő folyóiratok szerkesztőségi hagyományait követte: a lap tiszteletpéldányait rendszeresen eljuttatta a szerzőknek és az állandó munkatársaknak, de a hazai és néhány határon túli szerkesztőségnek is, majd gondosan tárolta a folyóirat sajtóvisszhangját. A *Székely Útkereső* példányait kézhez kapva — amint a levelezés is közlésezi — a további kapcsolattartás reményében jelentkeztek levéllel az alábbi szerkesztőségek: *Alföld* Debrecenből, *Romániai Magyar Szó*, *A Hét* Bukarestből, *Ring*, *Vigyázó*, *Erdélyi Magyarság*, *Könyvpiac*, *Magyar Fórum* Budapestről, *Családi Tükör* Kolozsvárról, *Életünk* Münchenből.

A leveleskönyv az 1990 és 2000 között a *Székely Útkereső* szerkesztőségébe beérkezett levelek, dokumentumok egy részét jelenti meg. A kötet 383 levelet tartalmaz: az 1990. április 5. és 2000. március 15. között a szerkesztőség címére (zömmel személyesen a Beke Sándor nevére) érkezett leveleket teszi közzé, „azzal a jól megfontolt céllal, hogy feltárjuk az olvasóközönség és a sajtótörténészek előtt a már történelemmé érett periódus szabad sajtójának a fejlődését, valóságát,

természetes képét. Egyben a lapkiadással járó vállalkozás örömeit és kudarcait, szépségeit és nehézségeit, a fennmaradásért vívott küzdelmet, az új publikálási lehetőség megközelítését a szerzők részéről, a felkeresett munkatársak reakcióját az új sajtótermék megjelenésekor, a publikálandó anyagok türelmetlen sürgetését, ugyanakkor bepillantást nyújt a szerkesztőségi munka kulisszáiba. A leveleskönyv bepillantást enged a levélírók szakmai területére, az új erdélyi lapok és folyóiratok életébe, működésébe vagy hanyatlásába, a lap által alapított kiadó és a Székely Útkereső Kiadványok sorozat beindításának a küzdelmeibe, az országos napi- és hetilapokban közzétett hirdetésekre beáramló kézirat-javaslatokat kínáló levelekre, a szerzői-szerkesztői üzenetek és közlések mellett a szerzők személyes sorsába és pályájába. A dokumentumok betekintést nyújtanak más szerkesztőségek műhelyébe is, ráirányítják a figyelmet a szerzők elgondolásaitól, terveitől hemzsegő sorokra, az újonnan alakult szervezetek közérdekű felhívásaira, közleményeire, tájékoztatóira és meghívóira, néhány levélritkaságra (mint például a Dr. Kós Károlyéra, a Balogh Edgáréra, az Imreh Istvánéra), a folyóirat romániai, határon és óceánon túli megrendelőinek a leveleire, néhány érdekkeltő olvasói levélre, a hazai könyvtárak és más intézmények képviselőinek a folyóirat kollekcioit igénylő leveleire, a magyar nagykönyvtárakba érkezett *Székely Útkereső*t és az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó első könyveinek a megérkezését nyugtázó levelekre stb. Érdemes kitérni az egyes szerzők türelmetlenségét feltáró levélsorokra is, arra az addig szokatlan és különleges jelenségre, hogy néha a késve megjelenő folyóirat bizalmatlanná tette a szerzőket, akik ezért nem egy esetben kérték vissza kézírataikat. Világosan látható azonban, hogy a hónapok, az évek teltevel a szerzők türelme is igazodott a megjelenés üteméhez, tempójához. Terítékre kerülnek ugyanakkor a *Székely Útkereső* terjesztésével foglalkozó lapterjesztők levelei is, hiszen mi is volt a nagyobb gond a *Székely Útkereső* életében, ha nem a sajtótermék terjesztése, a terjesztésből származó pénzösszeg nyomda felé történő irányítása, az elszámolás, s a szerzői honorárium kifizetése? Mert a *Székely Útkereső*re se várt egyetlen nyomda könyvelősege se, vagy ha volt is példa rá, a szerkesztőség alig kapott a nyomdai költség kifizetésére haladékot.

Idő teltevel — egy-két évvel később — a nagy lapdömpingben már körvonalazódni látszott az, ami a kezdetben nem is merült fel: melyik lap marad fenn és melyik vész el a vállalkozási lázban. Ekkorra már az olvasó is érezte szavát és hatalmát, s két olvasótábor döntötte el, melyik lapot olvassa, támogatja. Volt, aki a könnyű, magazin-ízű olvasmányokra voksolt, míg mások — számuk, természetesen, kevesebbnek bizonyult — a komoly szellemi értékeket tartotta szem előtt és ezekhez maradt hű továbbra is. A *Székely Útkereső* az utóbbiaknak köszönheti tíz éves létét, fennmaradását.

A lapterjesztői vállalkozások irodalmi és művelődési lapok borítólapjain nem véletlenül reklámozták a hazai olvasóközönségnek az anyaországi *Élet és Irodalom*, *Kortárs*, *Látóhatár*, *Napló* mellett a legelismertebb belföldi lapok lajstromán a *Cimbora*, *Helikon*, *Korunk*, *Művelődés*, *Látó* és *Könyvesház*zal egy tálcán a *Székely*

Útkeresőt. 1996-tól a *Székely Útkereső* már szócikkekben jelenik meg a hazai és a határon túli enciklopédiákban és lexikonokban.

Egyes levelek — noha kis számban, de — tükrözik az újonnan, 1991-ben megalakult Erdélyi Gondolat Könyvkiadó indulását, terveit, a szerződésre bírt szerzők visszajelzéseit, az első kötetek szerkesztésre váró, vagy már megszerkesztett kéziratainak a kísérőleveleit, hiszen itt egy olyan szellemi műhelyről van szó, ahol a lapalapító és a könyvkiadót alapító személy egy és ugyanaz. Sőt, a kiadó szerkesztőségi szobája is ugyanaz. Lakcíme kezdetben a Szabók utca 10/6, 1993-tól pedig a Tamási Áron sugárút 87.

Az időrendben közölt levelek szövege olykor hiányosnak vagy homályosnak tűnhet. A levelezést követő jegyzetanyag azonban felvilágosítást ad a szövegek rövid vagy utalásokat rejtő/sejtető megfogalmazásaira. A kötetben szereplő levélírókat és a levelekben előforduló fontos személyiségeket rövid életrajzi jegyzet mutatja be. Ugyanitt jelezzük a levelekre vonatkozó más, fontos tudnivalókat.”

Jegyzet. *A Székely Útkereső tevékenységét és természetét könyvekbe tároló/mentő munkát 2007-ben indította el* Beke Sándor: *Székely Útkereső — szellemi műhely a XX. század végén Erdélyben című főszerkesztői vallomása Barabás István bevezetőjével (Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó). A kiadó 2008-ban reprint kiadásban megjelentette a Székely Útkereső teljes kollekcióját: Székely Útkereső irodalmi és művelődési folyóirat 1990–1999. I–X. évfolyam (1–53. szám). Reprint kiadás. Sajtó alá rendezte: Beke Sándor (Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008), majd a folyóirat laptörténetét és sajtóvisszhangját (Beke Sándor—Brauch Magda: Székely Útkereső [1990–1999]. Laptörténet és sajtóvisszhang (Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008). E kiadványokat a nagyközönségnek szánt antológia követte: Székely Útkereső Antológia 1990–1999. Válogatás a Székely Útkereső 1990–1999-es évfolyamaiból. Válogatta, összeállította, a bevezető tanulmányt írta Brauch Magda (Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008) és ezzel szinte egyidőben jelent meg Becsüld a népet! címmel a Székely Útkereső irodalmi és művelődési folyóirat gyermekirodalmi antológiája. Válogatás a folyóirat 1990–1999-es évfolyamaiból (Válogatta, összeállította és az előszót írta Brauch Magda. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008). A 2008-as sorozatot zárta Az előszó dicsérete. Kritikák, recenziók, beszélgetések a Székely Útkereső hasábjain. Válogatta, szerkesztette, a kötetben szereplő írások jegyzékét, a könyvészetet és a Székely Útkereső repertóriumát összeállította Beke Sándor. A bevezető tanulmányt írta P. Buzogány Árpád (Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008).*

Erdélyi Toll – szerveknek

Jakab Rozália

Nyikó menti székely népmesék

Veresbéli király

Volt egyszer, hol nem volt, volt egy király, s annak egy felségesen szép leánya, de olyan, hogy az áldott napra lehetett nézni, de arra nem.

Egyszer arra vetődött egy csodaszép legény. Olyan szép volt, hogy a leány úgy belebolondult, hogy hozzá akart menni feleségül. Az ördögös szülének is volt egy leánya, s ő is hézza akarta adni feleségül. A legény a király leányát vette el, s csaptak olyan lakodalmat, hogy hét országra szólott a híre. Az öreg király fele országát reáíratva a vejire, hogy éljenek boldogul.

Eltek boldogan, az asszony kicsi gyermeket várt, már hathónapos volt. Akkor az ördögös szüle bosszújában úgy megvarázsolta a királyleány urát, hogy az a Vörös-tengeren túl kellett lakjon, de az ő leányával. A királyleányt is elvarázsolta, hogy az addig ne tudja megszülni a gyermekit, míg az urát meg nem találja, s az át nem öleli a derekát.

A királyleány bánatában elindult bujdosni, csináltatott három pár vasbocskort s egy vasbotot. Azzal indult megkeresni az urát. Felhúzta az első vasbocskort, ment hegyen-völgyön át, addig, míg az áldott hold édesanyjához nem ért. Köszönt illedelmesen:

— Adjon Isten jó estét, öreg édesanyám.

Kérdi az öregasszony:

— Hol jársz, miféle járásbéli vagy ezen a helyen, ahol még a madár sem jár?
Erre lelkes ember nemigen vetődik.

A királyleány azt felelte:

